

Kugboŋu kun Pɔɔl ŋmàñ ki tū

Tiitee

Tibɔkilkaal

Tiiti kaa sá ujuudaja ní ki nìn fōō Kriisitoo ki kíf (Gala 2.1-3). U nìn sá Pɔɔl tɔntɔnjuti ubɔ ní ki nìn tútúh̄n ki yānti Kɔranti yab nì Pɔɔl kansikin mɔ̀ɔkì (2 Kɔra 7.6-16). Ŋyunti ŋun Pɔɔl ŋmàñ-u kugboŋu neeyee, u nìn bí Kreeti tiŋkin ní. Pɔɔl nìn dū Kriisitoo nikitil din nìn bí kitiŋ gbantinee bɔ̀ntitam nì di-kpòotitam ki ŋúbiñ-u (1.5).

Kugboŋu nee bɔ̀kilkaati kúlifí Pɔɔl bɔ̀ti tin u cáá kí sòoñee (1.1-4). Dibɔyipeepeekaal nìkì ki sòoñ Kriisitoo nikitil kpilib nín máān kí n̄n bí puee (1.5-16). Abɔyil 2 poonee, Pɔɔl sáŋkì Tiiti u nín máān kí n̄n ŋúb anicil nín bí bí pu Kriisitoo nikitilin a-ba a-ba puee, an dākà yii bitikpilib nì binimpucikitikaabi (bin mun máān kí n̄n dākà binimpupɔmbee), nì binipɔmbi àà iyumbu (2.1-15). Abɔyil 3 tétí Kriisitoo yab nín cáá ditundi din kí t̄see, bi nín máān kí n̄n bí pu ní ŋgbansɔŋfi í n̄n bí bi-kansikinee, ní bi nín máān kí ŋá pu kí taa yānti diyakatil í n̄n bí bi-kansikinee (3.1-11). Míñ boonee ní u dū tibɔkpaafikaal nì ijaam ki kúnti kugboŋu nee (3.12-15).

A yaa bíi kàān kugboŋu nee, a kántí yii tin pu ku sòoñee kaa sá Tiiti nín máān kí n̄n bí puee nì u nín máān kí t̄s u-tundi puee ŋmaniŋma. Míñ mbaantiim ní an sá ki tū tigbɔn tili tin Pɔɔl ŋmàñ ki tū Tiimooteeyee. Di sá yii tibɔti tin tigbɔn gbanti sòoñee sá tin ní ti kántí Kriisitoo nikitij poonee. Cilinjee Kriisitoo nikitij bɔ̀ntitam nì ŋi-kpootiliibi nì ŋi-nib nín máān kí n̄n cáá mbimbim miŋyee.

.....

Ijaam

1 ¹Man Pɔɔl un sá Unimbɔti tɔntɔnliu ki sá Yeesu Kriisitoo kpambalee di ŋmàñ kugboŋu nee. Yeesu Kriisitoo di túnní-mi í yānti bin Unimbɔti lútì bí n̄n sá u-yabee í fōō-u kí kíf, kí béé nnimbɔtisan mmɔ̀ntiimin. ²Bí ŋmā kí n̄n kíñ ki máká dimaŋfal din kaa cáá dikúntilee pu. Doooo jaanjaan

ní Unimbɔti un kaa mɔ̀ntée pōoñ yii u làà tū-ti dimaŋfal gbanti. ³Ŋyunti bāānee, ní ti-Fiiliu Unimbɔti dī u-nyɔ̀ɔbundi pu ki nyánti tin u nìn pōoñee ki dākā-ti. Dinyɔ̀ɔbundee di sá din u dūu ŋúbiñ-mi ki bí yii í n̄n sòoñee.

⁴Sii Tiiti^a un kpánti m-ba bindi pu jipɔɔn ti-kɔkɔ nín fōō Yeesu ki kííyee puee ní m ŋmàñ kugboŋu

nee kí tū. Ti-Baa Unimbɔti nì Yeesu Kriisitoo ti-Fiiliu í ŋá-si tiŋan, kí tū-si ŋgbansɔŋfi.

Ditundi din Tiiti làá t̄s Kreeti tiŋkinee

⁵M yānti-si Kreeti tiŋkin yii á púntí kí bɔ̀ntí ditundi din kíñ niinee, kí kàān bikpilib Kriisitoo nikitij kansikin kitiŋ sá kamaa poon, kii m nín nìn pée tükū-si puee. ⁶Kriisitoo nikitil kpiliu máān bí taa ká u-pu ibɔkpiti iba, kí n̄n cáá unimpubaanti, u-biyaamu í n̄n sá bin fōō Yeesu ki kíf ki sá mun pu binib kaa sòoñ yii mu-bimbim kaa ŋāñ, muaa t̄s binibee. ⁷Di sá yii un kpòotí Kriisitoo nikitilee tundi di sá ú n̄n kpéé Unimbɔti tundi í còom̄. An puee waa máān bí ká u-pu ikpiti iba. Ú taa nín sá ulambi-daan nì uŋuudaan nì udanyɔ̀ɔgbil, kí taa nín sá kílkil niliu nì un di isaŋkpiti pu ki kántí animbilee. ⁸Ama ú n̄n fòol̄ binicambi tiŋan, kí n̄n nééñ tin ŋāñee, kí n̄n cáá iciin, kí n̄n bí deedee, ki bí circir, kí n̄n ŋūñ ki ŋúb u-ba. ⁹U máān kí n̄n kpáafí tibɔŋmanee án píki kii bi nín dākā-ti puee, án nín làá ŋá pu ú ŋmā kí n̄n cáá tibɔŋman gbantee ki t̄l binib kunyannyaauuee, kí kpáaa dākà bin mun kaa là tibɔti gbantee bi-ȳintitamee^b.

¹⁰Di sá yii binib tikpil bí ki gáati ki cáá tibɔfan ki kíil binib. Bin pée yì diyilee di sá Juuda yab kansikin biba. ¹¹Á piñ-bi nsan bí taa ti sòoñ, kun puee bi dākà tin kaa máān bí dākèe, ki bíil adicamm̄on, ki di

icoo saŋyi pu míñ kí ŋmā kí ká animbil. ¹²Bi-bɔnaatiliu ubɔ, u sá ukreetija. Úñ di nìn lī yii: «Kreeti tiŋki yab pée sá binyimɔ̀ndambi ní, ki cáá ntoom kii ipecuncutee, ki sá biwutijoodambi, ki sá bipoofub.» ¹³Kijapaayee nín lī puee, waa mɔ̀nti. An puee, á kpiñ-bi tiŋan án nín làá ŋá pu bi-fookiiu í n̄n sá ibaamɔn yɔuee. ¹⁴Bí yānti titiŋkpikibɔti tin Juuda yab cáá ki máafée, nì binib bin fá ibaamɔn saŋŋu ki yōoñ bíñ bi-ba marabee bɔti. ¹⁵Binib bin bí circiree, tikɔkɔ sá circir ní ki tū-bi. Ama bin kaa fōō Yeesu ki kíf ki kó tijɔkɔndee, tiba kpá ki bí bíñ cee circir, kun puee bi-landɔkɔi nì bi-ciŋyi kó tijɔkɔndi. ¹⁶Bi gà bi-biŋŋi yii bi nyí Unimbɔti, ní bi-tuuŋŋi ŋin bi tūñee dākà yii baa nyí-u. Bi sá bikpitib ní ki gáati, kaa ŋūñ kí t̄s ditumm̄ontiil báa diba.

Tibɔŋman dākataam

2 ¹Ama sii í dākà tibɔŋman kii t̄l nín sá puee, ²kí tükù bijaj-kpilib bí ŋúb bi-ba binib í n̄n t̄s-bi. Bí n̄n cáá iciin, bi-neendi nì bi-m̄tiiki nì bi-fookiiu í n̄n p̄ɔ̄. ³Míñ ní kí tükù binimpucikitikaabee yii bi-bimbim í n̄n sá binib bin bí circiree bimbim. Baa máān kí n̄n sòoñ ki bíil binib, kí taa nín sá ndaam yumbui, ama bí n̄n sá bin t̄l isaŋkimɔ̀ntee. ⁴Mimmee, bi ŋūñ kí dākà binimpupɔmbee bí béé bi nín máān kí n̄n nééñ bi-calib nì bi-biyaamu miŋyee. ⁵Bí n̄n cáá iciin kí n̄n ŋúb bi-ba, kí n̄n nyí kudii poon tundi tiŋan, kí n̄n sá

^a 1.4 *Tiiti*: kpèè 2 Kɔra 8.23, Gala 2.3, 2 Tiim 4.10.

^b 1.9 B. 6-9: dūu ŋmànti nì 1 Tiim 3.2-7.

bilanḡanḡfitiibi, kí nīn tó bi-calib, binib n̄ taa ká bi-pu ikpiti iba kí nīn cáa sòòḡ ki bííl Unimbòti bòti.

⁶Mín mbaantiim, á s̄anḡkì binaacimpòmbi yii bí nīn cáa mbimbimòntiim. ⁷Tikòkò poonee, sii a-ba n̄ tó atummònti kí dákà bàà ḡma bi mun n̄ nīn ḡaañ mín. A-dákataam n̄ nīn sá mbaamòḡ ki kíti. ⁸Á nīn sòòḡ anyòòbummònti ḡin pu baa ḡūñ kí kpákáñ-see, ní icoo n̄ cúú ti-nannanliibi, kun puee baa làà ká ti-pu ikpiti iba kí sòòḡ.

⁹Á s̄anḡkì iyumbu í nīn tó i-dindambi tikòkò poon, kí nīn ḡaañ tin ḡāñ i-dindambi ceeyee, kí taa nīn lì min kaa fáati-bee. ¹⁰Í taa yò i-dindambi wanti bàà tiba, ama i máaḡ kí nīn dákà i-deedeebítam mmòntiimin iyunti kòkò, kí ḡmā kí tī Unimbòti ti-Fiiliu bòti tin bi dákèe tinyool an kòkò pu.

¹¹Unimbòti ḡanti tin cáaḡ binib kòkò difiilee nyáñ mpaampiin pu. ¹²U-ḡantee di dákà-ti tí fá ti-bimbikpitim n̄ duulinya doo nimbítaataam. ḡyunti ḡun poon ti bí nee, ti máaḡ kí nīn ḡúb ti-ba, kí nīn bí deede ki nóó Unimbòti mmòntiimin, ¹³kí nīn cí dipòòpindi wiḡḡu ḡun pu ti còté. ḡwiin ḡbanti ní Yeesu Kriisitoo, ti-Nimbòtiu un sá-ti ukpaan ki sá-ti ufiilee, làà dāá nyāntí u-nyootee. ¹⁴Úñ di dū u-ba kí tī ki dá-ti ki nyānti ikpiti kòkò poon, ní ki dū-ti ki kpánti dinikitil din sá ún̄ baba yal, ki bí circir, ki cáá difanḡiil ki tūn̄ atummòntee^c.

¹⁵A nín máaḡ kí dákà miḡyee dee, kí tī-bi kunyannyaau, kí kpliñ-bi n̄ mḡòḡ, kí taa yānti ubò n̄ kpèè kí siḡkìñ-si.

Kriisitoo ḡu bimbim

3 ¹Á téetí-bi yii bi máaḡ kí s̄intiñ bi-ba kí tī bikpilib bin sá ḡomina n̄ biyidambee^d. Bí nīn tó-bi, ki yáb atummònti kòkò pu. ²Bí taa nīn sòòḡ ki bííl binib, kí nīn sá ḡgbans̄ḡfi nib, kí nīn ḡaañ tiḡan, kí nīn mō bàà ḡma cee. ³Kun puee, dooooyee ti mun n̄n sá bin kaa nyí tibe, ní kaa n̄n tó Unimbòti, ki ȳnti, ní ti-nimbítaataam n̄ min ti fáatèe n̄n cúú-ti kuyun̄u. Ti n̄n cáá ntoom n̄ inimbidiki, ki ná ti-jutiibi ní bi mun ná-ti. ⁴Ama Unimbòti ti-Fiiliu dákā-ti tiḡan n̄ dineendi din u cáá timbi binib puee, ⁵ki fī-ti. An kaa sá yii ti tún̄ atunnyaan aba, an sá isaa ní u sún̄ ti-pu. Bi nín fūul̄-ti Unimbòti nyim puee di dákà min Circir Fam fāt̄i māl̄-ti mḡòḡ ki tī-ti dimanḡapòndi diḡyee^{ee}. ⁶Yeesu Kriisitoo ti-Fiiliu puee, Unimbòti tīñ-ti u-Fam tikpil tikpil, ⁷tí ḡmā kí kpánti deedeedambi Unimbòti nimbiin u-ḡanti pu, kí fōò dimanḡfal din pu ti máká, dāa cáá dikúntilee. ⁸Tibòti tin m sòòḡ nee sá ibaamòḡ ní.

M là á nīn cò tibòtee pu tikpil, án nín làà ḡá pu bin fōò Unimbòti ki kíyee n̄ dū bi-ba kí tī atummònti tótamee. Tin ḡāñ ki kèet̄i binibee dee. ⁹Ama bí taa nín̄ kpákà tibòfan pu ki kàaḡ bi-naanjab yḡḡif

an kaa kúnti, kí taa nīn kpákà ki jáà Juuda yab marab pu. Tíñ sá tibòfan ní kaa kèet̄i. ¹⁰Á kpāafi un cāabiñ ni-kansikin diyakatilee mili pug, boonee, u yaa kaa ḡbílee, á nyānti-u. ¹¹Di sá yii a nyí yii an niliuee fá nsammònti ki ḡá unikpiti, ní u-kpitiyee dákà yii u gáati.

Tibòkpaafikaal tijoolkaal

¹²M yaa láa dū Ariteemasi àà Tiisiiki^{gb} ki túnni a-cee u bāaḡ-see, á pòòḡ a-ba kí kint̄iñ-mi Niikoooolii, kun puee niin ní m là kí dāá nīn

bí kuseeun. ¹³Á pòòḡ a-ba kí tūtuñ Seenaa un sá umaranyilee n̄ Apooloosiⁱ, án nín làà ḡá pu tiba n̄ taa lóó-bi bi-sanḡkindi poonee. ¹⁴An máaḡ ti-yab mun n̄ dū bi-ba kí tī atummònti tótam, án nín làà ḡá pu tiba yaa bāaḡ ki pábee, bí ḡmā kí tūtuñee. Bí taa nín̄ ká, kaa kèet̄i diba.

¹⁵Man n̄ bin kòkò bí dooyee jáaḡ-si. Á jāaḡ bin fōò Yeesu ki kí ki n̄eē-tee.

Kriisitoo ḡanti n̄ nīn bí ni-kòkò pu.

^g 3.10 Dūú ḡmānti n̄ Maat 18.15-17.

^{gb} 3.12 Tiisiiki: kpèè 2 Tiim 4.12.

ⁱ 3.13 Apooloosi: kpèè Atuun 18.24, 1 Kora 16.12.

^c 2.14 Dūú ḡmānti n̄ Ilan 130.8, Eesee 37.23, Disa 19.5, Ditee 14.2, 1 Peet 2.9, Eef 2.10.

^d 3.1 Dūú ḡmānti n̄ Room 13.1, 1 Peet 2.13.

^{ee} 3.5 Dūú ḡmānti n̄ Eef 5.26. Kpèè Yoow 3.5 mun.

^f 3.9 Kpèè 1 Tiim 1.4.